TERITORIJOS TARP KARALIAUS MINDAUGO PROSPEKTO, A. MICKEVIČIAUS, MIŠKO IR GEDIMINO GATVIŲ ŽVALGYMAI

Dainius BALČIŪNAS, Algirdas ŽALNIERIUS

Žvalgyta teritorija yra Kauno naujamiesčio PR dalyje. PV jos dalyje yra dviejų juostų Karaliaus Mindaugo prospektas, jo ŠR pusėje – buvusių „Kauno audinių" fabriko sandėliai ir gamybiniai korpusai. Teritorijos Š dalis šiuo metu yra užstatyta gyvenamaisiais ir viešos paskirties mūriniais bei mediniais pastatais. Tyrinėtos teritorijos PR kampe stovi Šv. Kryžiaus (Karmelitų) bažnyčia ir buvęs Basųjų Karmelitų dviejų aukštų mūrinis vienuolynas. „Akropolio" prekybos centras suprojektuotas ir šiuo metu yra statomas prie Karaliaus Mindaugo prospekto, nugriautų sandėlių vietoje. Pagal statybos projektą buvo rekonstruojami visi buvę inžineriniai vandentiekio, kanalizacijos ir šiluminiai tinklai, nutiesiant naujas trasas Karaliaus Mindaugo, A. Mickevičiaus, Miško ir Gedimino gatvėse. Dalis inžinerinių tinklų tiesti Karmelitų bažnyčios P pusėje esančioje aikštėje. Iki šiol šioje teritorijoje jokių archeologinių tyrinėjimų nebuvo atlikta.

Seniausios žinios apie žvalgytą teritoriją yra iš XVI a. pradžios, kada Kaunakiemio kaimo savininkė Darata Nabienė 1510 m. dovanojo žemės sklypą ir skyrė lėšų, už kurias buvo pastatyta medinė koplyčia. Koplyčią ji perleido dvasinei vyresnybei, parūpino liturginių reikmenų. Kunigo Kazimiero Žodkevičiaus rūpesčiu 1685 m. pastatyta mūrinė Šv. Kryžiaus bažnyčia, kuri XVIII a. antroje pusėje perėjo basiesiems karmelitų vienuoliams. 1772–1773 m. karmelitai pristatė prie Šv. Kryžiaus bažnyčios šonines koplyčias, pačią bažnyčią atnaujino. 1777 m. vienuolyno vyresniojo F. Horaino rūpesčiu pastatytas naujas mūrinis vienuolynas. Gyvenamųjų korpusų Š pusėje stovėjo ūkiniai vienuolyno pastatai, plytėjo daržai ir sodai.

Per 1812 m. karą Šv. Kryžiaus bažnyčia buvo apiplėšta ir nuniokota, pagrobti sidabriniai liturginiai reikmenys. Tačiau 1830 m. bažnyčia ir vienuolynas suremontuoti. 1845 m. vienuolynas visai uždarytas, bažnyčia atiteko ligoninei. 1852 m. bažnyčioje įrengtas karo vežimų sandėlis. 1881 m. Šv. Kryžiaus bažnyčia grąžinta katalikams. Dabartinis bažnyčios vaizdas išliko po 1885–1898 m. rekonstrukcijų. Seniausi tyrinėtos teritorijos planai žinomi iš XVIII a. vidurio. Rusijos–Prūsijos Septynerių metų karo (1756–1763) metu Kaunas buvo paverstas rusų kariuomenės materialinio aprūpinimo ir rezervo baze, čia buvo karinės amunicijos sandėliai, stovėjo rezerviniai kariuomenės pulkai. To meto kariniame plane yra pažymėta tik Šv. Kryžiaus bažnyčia ir į ŠV nuo jos – rusų kariuomenės pulkų stovykla. Pagal planą Nemuno vaga jau buvo priartėjusi prie bažnyčios, jos viduryje buvo viena didelė ir dvi mažesnės salos. Dešiniajame upės krante yra pažymėta didžiulė, greičiausiai užliejama salpinė terasa, besitęsianti iki pat miesto ribos.

Panaši situacija yra ir 1797 m. Kauno plane, tik jame jau yra pažymėtas ir Karmelitų vienuolynas. Į ŠV nuo bažnyčios pažymėti sklypais suskirstyti daržai ar pievos, besitęsiantys iki pat miesto sienos. Arčiau bažnyčios, atrodytų, buvusių „Kauno audinių" teritorijoje, yra stovėję keli pastatai. Dešiniaja

Nemuno pakrante eina kelias iš Kauno į Vilnių, antras kelias, išeinantis iš miesto Totorių vartų, susijungia su pirmuoju keliu dabartinės Karaliaus Mindaugo ir A. Mickevičiaus gatvių sankryžos rajone. Kelias į Vilnių ėjo bažnyčios P pusėje.

1861 m. Kauno plane pažymėta Karmelitų bažnyčia, karmelitų vienuolyno teritorija su visais pastatais, ir į R nuo tyrinėtos teritorijos esantis Kaunakiemio kaimas. Į Š nuo bažnyčios esanti teritorija jau yra suskirstyta tvarkingais stačiakampiais Naujamiesčio kvartalais, kuriuose pažymėtas retas užstatymas. Nemuno vagoje yra tik viena sala. Kaip ir ankstesniuose planuose dešiniajame Nemuno krante tarp bažnyčios ir miesto rodomas tuščias neužstatytas plotas, į Š nuo vagos užsibaigiantis prie dabartinės Kęstučio gatvės R ribos. Greičiausiai tai Nemuno užliejama salpinė terasa, kurios tuo metu vis dar neapsimokėjo užstatyti. Nors pagal kai kurias istorines žinias šioje teritorijoje buvo numatyta įkurti miesto parką.

1934–1936 m. Kauno plane visa Karmelitų bažnyčią supanti teritorija jau gatvėmis suskirstyta į kvartalus su juose esančiomis valdomis. Nemuno vagoje buvusios salos galas jau užpiltas žeme, sujungiant ją su dešiniuoju Nemuno krantu. Žemiau buvusi upės protaka paversta uostu, į salą bažnyčios P pusėje nutiesta geležinkelio atšaka. Bažnyčios šventoriaus R riba užėmė dalį dabartinės Gedimino gatvės.

1970–1980 m. dalinai užpylus buvusį uostą buvo nutiestas dviejų juostų Karaliaus Mindaugo prospektas.

Archeologiniai žvalgymai buvo atlikti tiesiamų vandentiekio, kanalizacijos, šilumos trasų vietose. Jų metu buvo užfiksuota 11 kultūrinių pjūvių (1–11), kurių bendras ilgis yra 1285 m. Inžinerinių komunikacijų trasos kastos mechanizuotu būdu. Aiškesni ir galintys būti įvardijami kaip archeologiniai kultūriniai sluoksniai rasti Gedimino gatvės P dalyje ir Kaunakiemio–Karaliaus Mindaugo gatvių sankryžoje, Karmelitų bažnyčios ir buvusio karmelitų vienuolyno aplinkoje. Čia buvo rasti nuo 0,5 iki 4 m storio kultūriniai sluoksniai. Karmelitų bažnyčios R pusėje rasta iki 4 m gylio duobė, kurios užpylimo sluoksniuose rasti negausūs buitinės keramikos ir koklių šukių radiniai datuojami XVII–XIX a. Gedimino ir Kaunakiemio gatvių sankryžoje rastos labai apardytos, kaip manome, plytų degimo krosnies liekanos, datuojamos XVIII–XIX a. Bažnyčios P pusėje 60–200 cm gylyje buvo aptiktos apardyto lauko riedulių grindinio liekanos, datuojamos XIX a. pradžia ar net ankstyvesniu laikotarpiu.

Karaliaus Mindaugo prospekto vietoje rasti tik ant upės paplūdimio smėlio supilti XIX–XX a. šiukšlių sluoksniai ir iki 4–4,6 m storio buvusio Nemuno uosto užpylimai.

SURVEY OF THE PLOT LOCATED BETWEEN THE KARALIAUS MINDAUGO AV. AND THE A. MICKEVIČIAUS, MIŠKO AND GEDIMINO STR.

Archaeological surveying of this part of the Kaunas new town was performed for the firs time. The oldest data on the territory surveyed came from the 16th century saying that a wooden chapel was built here. In 1685 the brick church of the Holy Cross was built instead of that. In the second half of the 18th century it was transferred to the Carmelite Friars. In 1777 a new brick monastery was built next to the church.

More distinct cultural layers which could be referred as archaeologically valuable were discovered in the S section of the Gediminas Str. at the crossing of the Kaunakiemio Str. and Karaliaus Mindaugo Av., in the vicinity of the Carmelite church and former monastery. The cultural layer, thickness of which varied form 0.5 to 4 m, and scarce archaeological finds dating to the 17th – 19th century were discovered here. Closer to the Nemunas river only 4.6 m thick embankments of the 20th century were found.

KLAIPĖDA

TYRIMAI KLAIPĖDOJE

Mindaugas BRAZAUSKAS

2005 m. BRIAI vykdė žvalgomuosius archeologinius tyrimus Klaipėdoje, Žvejų g. 4a ir Aukštojoje g. 15 / Daržų g. 9.

Žvalgomųjų archeologinių tyrimų Žvejų g. 4a tikslas buvo ištirti XX a. pradžios statyto sandėlio aplinką, iššvalgyti naujai tiesiamas komunikacijas. Sklypo teritorija iššvalgyta šurfais, iš viso ištirta 20 m^2. Žvalgomųjų tyrimų metu nustatyta, kad tarp dabar stovinčio sandėlio ir Žvejų gatvės yra stovėjęs kitas pastatas, aptikti radiniai datuojami XIX–XX a. Apatiniuose horizontuose fiksuoti supiltiniai sluoksniai, kuriuose aptikta XVII–XVIII a. keramikos. Tikėtina, kad tai buvusio reliktinio vandens telkinio užpylimo sluoksniai. Ankstyvesnio apstatymo pėdsakų neaptikta.

Vykdytų žvalgomųjų archeologinių tyrimų Aukštojoje g. 15 / Daržų g. 9 tikslas buvo prieš pradedant projektavimo ir statybos darbus iššvalgyti minimą sklypą, fiksuoti vertingus kultūrinius sluoksnius bei rekonstruoti šios Klaipėdos senamiesčio dalies istorinę raidą. Žvalgomųjų tyrimų metu šurfais ištirti 28 m^2 bei 50 m^2 plotas suprojektuotos viešbučio boilerinės vietoje.

Žvalgomųjų archeologinių tyrimų metu nustatyta, kad minėtoje vietoje XVI–XVII a. yra buvęs reliktinis vandens telkinys. Anksčiausias apstatymas šioje vietoje datuojamas ne anksčiau kaip XVIII a. – tai buvusio mūrinio pastato pamatai.

Ties Daržų gatve 1,5 m gylyje nuo dabartinės gatvės paviršiaus (H_{abs} daugiau kaip 1,85 m) aptikta tvoros stulpų eilė, skyrusi XVI–XVII a. Daržų gatvę nuo žvalgyto sklypo. Kultūriniai sluoksniai, esantys po Daržų gatve, yra horizontalūs, atspindintys gatvės istorinę raidą. Tuo tarpu sklypo vietoje stratigrafija išskirstyta į tris užpylimo horizontus, kuriuose persimaišę radiniai datuojami XVI–XVIII a.

Ties Aukštąja gatve susidurta su panašaus pobūdžio užpylimais. Radiniai datuojami XVI–XVII a.

Nustatyta, kad intensyviausi kultūriniai sluoksniai yra ties gatvėmis, tuo tarpu sklypo centre aptikti vos keli XVII–XVIII a. datuojami radiniai. Tikėtina, kad buitinės šiukšlės buvo pilamos nuo gatvių, o centrinė dalis buvo užpilta steriliu gruntu.

INVESTIGATIONS IN KLAIPĖDA

In 2005 the BRIAI carried out archaeological investigations at the Žvejų Str. 4a and the Aukštoji Str. 15 / Daržų Str. 9 in Klaipėda. At the Žvejų Str. 4a 20 m^2 were investigated,